

YAHYA AKENGİN'İN ŞİİRİNDE TABİAT

Bu makale, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Prof. Dr. Ali İhsan Kolcu'nun yönetiminde İlhan Karoğlu'nun hazırladığı "Yahya Akengin'in Hayatı, Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Öz: Yahya Akengin, ilk şiir kitabı *İstesen*'den (1969) günümüze, Türk şiirinin yarım asırlık ilerleyişine tanıklık etmiş bir Hisar şairidir. 1946'da Bayburt'ta doğan Akengin, Erzurum (1959-1967) ve Afyon Sultandağı'ndan (1967-1971) sonra 1971'de Ankara'ya taşınır. Bu coğrafyalardan Bayburt ve Erzurum onun şiirinde tabiat imgesini belirleyen önemli mekânlar olmuştur. Bunda bahsi geçen iklime aşına olmanın yanında çocukluk ve gençlik çağına duyulan özlemin de etkileri söz konusudur. Onun şiirinde gerek mazi gerekse mazinin uzamı tabiat, şimdinin boyunduruğundan sıyrılmaya imkânı verir. Tabiatın zamanını imleyen mevsimler ile tabiat unsurları ise şiirsel öznenin yaşama ilişkisinin aynası hüviyetindedir. Akengin'in hüzne teşne mizacı tabiatın şiirleşmesinde de belirleyici olurken taşraya aşinalık, kent ve modernleşme serüveni karşısındaki itidalli tavır zamanla onu tabiata yaklaştırır. Özellikle şiirsel öznenin mazisi söz konusu edildiğinde tabiat hüzünlü bir atmosfere bürünür. Buna karşın milli kimlik ve tarih vurgusunun öne çıkarıldığı şiirlerde tabiat romantik bir hâl alır. Bu çalışma Akengin'in yaşamının, çağ algılayış biçiminin şiirinde tabiatın yer edinişini nasıl etkilediği ortaya koymayı amaçlar.

Anahtar Kelimeler: Yahya Akengin, Şiir, Tabiat, Mevsim, Çiçekler.

Nature in Yahya Akengin's Poetry

Abstract: Yahya Akengin is a Hisar poet who has witnessed the progress of Turkish poetry for half a century from his first poetry book *İstesen* (1969) to these days. Born in Bayburt in 1946, Akengin moved to Ankara in 1971 after Erzurum (1959-1967) and Afyon Sultandağı (1967-1971). Among these geographies, Bayburt and Erzurum have become important places that determine the image of nature in his poetry. In addition to being familiar with the aforementioned climate, longing for childhood and youth also has an effect on this. In his poetry, both the past and nature as the space of the past give the opportunity to get rid of the oppression of the present. The seasons that signify the time of nature and the elements of nature are the mirrors of the relationship of poetic subject with life. While Akengin's melancholic disposition is also determinant in the poetry of nature, his familiarity with rural, his moderate attitude towards city and the adventure of modernization gradually brings him closer to nature. Nature falls into a melancholic atmosphere, especially when the past of the poetic subject is mentioned. On the other hand, nature takes a romantic turn in the poems that emphasize national identity and history. This study aims to reveal how Akengin's life and his way of perceiving the age influence the place of nature in his poetry.

Keywords: Yahya Akengin, Poetry, Nature, Season, Flowers.

TÜRKÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
49. SAYI / VOLUME
2021-BAHAR / SPRING

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

İlhan KAROĞLU

Giresun Üni.
Doktora Öğrencisi

karoglulhan@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7853-4526

Gönderim Tarihi
Received
15.12.2020

Kabul Tarihi
Accepted
05.05.2021

Atf
Citation
KAROĞLU, İlhan (2021),
"Yahya Akengin'in Şiirlerinde
Tabiat", *Türkük Bilimi Araştırmaları*, (49) 91-104.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Giriş

Şâirin kendisini, dış dünyayı kavrama ve anlamlandırma çabası tabiat algısını da belirler. Antik Yunan, doğa ve toplum ilişkisini düş ile gerçeğin katışıklığında mitoloji ile anlamlandırmıştır. Homeros'un gölgesinde hayat bulan Yunan şiir ve düşüncesi; Apolloncu ve Dionysosçu görüşlerin etrafında şekillenmeye başlarken insanın doğa ile ilişkisi bilimin ussallığı ve sanatın imgeleminde ilerler. Böylece doğayı anlama çabasındaki filozof ile anlamlandırma ereğindeki sanatçı aynı coğrafyada filizlenir.

Skolastik düşüncenin egemenliğinde tek tipleşen Orta Çağ insanı için tabiat, yaşam için bir neşe kaynağı olmaktan çok, tanrısal bir güce işaret eder. Rönesans'la başlayan değişimle tabiata kalp gözüyle bakan romantikler için ise doğa, hislerin kavradığı bir âlem olur (Siyavuşgil, 1993: 9). Rousseau'ya huzur veren tabiat, modern çağla birlikte Baudelaire örneğinde olduğu üzere uyumsuz, melankolik bireyi dinginliğe kavuşturamaz: *Baudelaire'in artık eskisi gibi, Rousseau'nun önerdiği 'doğa durumu'na bile kaçacak olanağı ve şansı kalmamıştır* (Teber, 2009: 156).

Divan şiirinde tabiat algısı ise geleneksel toplum yapısı ile sanat anlayışının uyumlu ilişkisinin bir ürünüdür. Tabiata tevhit inancı zaviyesinden yaklaşılın bu mistik görüşte tabiattaki her öge yaratıcının varlığına işaret eden birer nüvedir. Divan şiirinin karakterini oluşturan “mistik ve panteistik tabiat görüşü” nihâi olarak inanç dünyasının bir neticesidir. Bu yüzden yerleşik kabullerle ve değişmeyen bir formda soyutlamalar yoluyla yüzyıllarca kendisini tekrarlayan divan şairi tabiiyetten uzak bir tabiat betimlemesi içinde sembol ve mecazlar yoluyla oyalanmıştır (Gölpınarlı, 1945: 19-24).

Divan şairinden farklı bir çizgide ilerleyen, dünyaya tekke penceresinden bakmayan halk şairi ise İslam öncesinden de izler taşıyan muhayyilesiyle, ruhu ve tabiat arasında uyumu yakalamış bir duyarlılığın sahibidir. Tabiatla iç içe oluş, ona duyulan hayranlık, tüm masumiyetiyle kendini ona veriş, tabiatın aldığı şekle göre beliren duygusal devinim, fikrî bir yönelişten ziyade içsel duyusu besler. Tabiatla kendi ruhunu örtüştüren bu duyarlılıkta halk şairi, tabiatı insanlaştıracığı yerde kendini tabiatlaştırır (Siyavuşgil, 1993: 16). Divan şiirindeki soyutlamaya karşın halk şairinin his ve hayallerinin sadeliğinde tabiat, çığ bir realizmden öte bir duyusla, kimi zaman duygulara çerçeve vazifesi gören ama daima insanî duyusla karşılık bulan bir evren olur (Boratav, 2017: 16).

Tanzimat'ta ivme kazanan modernleşmenin etkisiyle hayat görüşündeki değişim, şiirin yönünü de etkisi altına almıştır. Bu, aynı zamanda tebaadan vatandaşa geçiş ihtiyacının hissedildiği bir yönelimin ayak

sesleridir. *Yeni şâir ve yazar, tabiatı, unsurlarını birbirinden ayırarak değil, akademik bir ressam yahut fotoğraf makinesi gibi, bütün olarak görmeye çalışmaktadır* (Ayvazoğlu, 2020: 319). Bu değişimle birlikte Namık Kemal, Samipaşazâde Sezai, özellikle Recaiâde Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit Tarhan'da tabiata bakışta yenilikler belirgindir. Özellikle Batılı tarzda bir tabiat görüşünü edebiyatımıza getiren Abdülhak Hamit Tarhan'da tabiat, felsefi düşüncenin ve derin duygulanımların yatağı hâline gelir ve bu kazanım Servet-i Fünun'da daha zengin, canlı bir kompozisyon bütünlüğüne kavuşur (Kaplan, 2019: 310-346). Avrupa'daki eğilimler, resme ilgiyle başlayan resimaltı şiirler, dönemin kısıtlayıcılığı Servet-i Fünun şiirinde tabiatı bir kaçış, sığınma, hayal kurma alanı kılarken görülenin değil, hissedilenin peşinde bir duyarlılık belirir (Akdik, 2018: 333-334). Cenap Şehabettin'in şiirinde sanatkarın ruhu ile önemli ölçüde münasebet kuran tabiat, yitirilen saadet duygusu etrafında şekillenirken melankolik bir hâl alır. 20. yüzyılla birlikte, Milli Edebiyat Döneminde, Anadolu'ya ilginin artmasıyla, şiirimizde tabiat, idealist ve romantik bir hüviyet kazanır. Halk şiirinin etkisinde ilerleyen bu tabiat algısında doğa bir fon olarak belirir.

Biçim sadece içeriğin kabı değil aynı zamanda onun oluşturucusudur. Yaşam şekli ve algısının şiirin biçim ve içeriğine de tesir ettiği Cumhuriyet Döneminde tabiata bakışta da kimi değişiklikler belirir. Başta Nazım Hikmet olmak üzere Marksist söyleme yaslanan şairlerde tabiat ideolojik bir yelpazede şiirleşir (Alparslan, 2014: 79-85). I. Yeni şiirinde yaşama sevincinin aracı kılınan tabiat, II. Yeni ile birlikte şairin bilincinin aynası olur: *1950 sonrası şiirde özellikle Gerçeküstüçülüğün de katkısıyla tabiat, gerçeklikten uzaklaşarak bizzat sanatçının bilincini tasvir eden, hatta onu temsil eden bir nesneye dönüşmüştür* (Orhanoğlu, 2010: 1750).

1. Yahya Akengin'in Şiirinde Tabiat

1960'larda şiire ilgi duymaya başlayan ve *Hisar*'daki ilk şiiri Eylül 1968'de yayımlanan Akengin'de tabiat gelenek ve çağın algısının katışıklığında şiirleşir. Onun tabiat ve şair ilişkisine değindiği "Ahmet Muhip Dıranas'ın Şiirinde Tabiat" başlıklı yazısında şiir-tabiat ilişkisine yaklaşımı şu şekildedir:

Tabiatla ilgilenmeyen, eşyaya yönelmeyen şâir düşünülemez. En so-yut şiirlerde bile dış dünyadan izler ve yansımaları rastlayabiliriz. Şiirde tabiat, kuru bir tasvir olmak niteliğinden uzaklaştığı, çağrışım zenginliklerine yol açtığı ve nihayet iç dünyamızla bütünleştiği ölçüde değer kazanır. Şâirin musralarıyla gönümüze bir nakış gibi işlenen dış dünya unsurları, bizim ruh hâllerimizle kaynaştığı ölçüde şiir olur (1990: 28).

Gelenek ve modern şiirin imkânlarından yararlanmayı amaçlayan bu yaklaşım, Akengin'in şiirindeki tabiat algısıyla da örtüşür. Halk şiir geleneğine aşına çocukluk devri, gençliğinde divan şiiri ve modern şiire açılarak şiir birikimlerinden istifade etme çabası; tabiatın şiirleşmesinde çoklu anlayışı berkitir.

Akengin'in şiirinin bütünü düşünüldüğünde mizacı ve yaşam serüveni ile koşut bir tabiatla karşılaşırız. Onun şiirinde mazi, önemli bir duraktır. Tabiata kimliğini veren daha ziyade şimdinin mazi ile ilişkisidir. Şâirin ve toplumun şimdisi ekseriyetle mazinin tartışına vurulur, tabiat ise bu kıyaslamaya göre şekle bürünür. Özellikle şiirsel öznenin hüznünlü hâli tabiatın da solgun, kederli bir hâl almasına yol açar. Şiirsel öznenin iç dünyasının geri plana itildiği anlarda ise tabiat pastoral, romantik bir dokuda şiirleşir. Akengin'in hüznünlü dünyasını geri planda tutmaya gayret gösterdiği 2000 sonrası şiirlerinde ise bu doku daha belirgindir.

Akengin için köy inziva, şehir ise mahşerdir. *Hayatla hesaplaşmanın yeri şehirdir* (2007: 14). Ancak onun bu mahşerdeki cehdi yaşamdan şiire akan bir yorgunluk hâlidir. Hayal edilen ile karşılaşılan arasında kapanmayan makas Akengin'i daima huzursuz kılar. Zamanla modern çağ ve pratiklerine kuşkulu tavrıyla öne çıkan ve şehirle bir türlü barışamayan bu duyarlılıkta tabiat; şimdiden kaçış, huzuru arayış; maziyi, aşkı ve onun hüznünü yüceltme alanı olur (Yivli, 2008: 283).

1.1. Mevsimler

Akengin'in doğduğu Bayburt ile öğrencilik yıllarını geçirdiği Erzurum'un sonbahar ve kışının koşulları çetin; ilkbahar ve yazının atmosferi ise zorlayıcılıktan nispeten uzak coğrafyalardır. Keza öğrenciliği sonrası çalışma hayatını sürdürdüğü Afyon Sultandağı ile Ankara, doğup büyüdüğü coğrafyayı aratmayacak bir iklime sahiptir.

Buna karşın onun şiirinde çocukluk ve gençlik yılları yaşamın en mesut dönemleridir. Şiirindeki mevsimler rengini bu dönemin hatıralarından alır. Özellikle güz mevsimi ve eylülle kurduğu yakınlık bozkır iklimine aşinalığı yanında yaşamındaki önemli dönemeçlerin bu zaman dilimine denk gelmiş olmasından da kaynaklanır. Bir güz şairi olarak tabiata ekseriyetle bu mevsimin atmosferinde yaklaşır. Şiirini besleyen aşk hüsrânı bu zaman diliminde yaşanmıştır. Aştaki hüsrânları yanında yaşamın hakikatleri onu hüzne sevk ederken bu ruh hâliyle örtüşen sonbahar onun şiirinin önemli bir rengini oluşturur. 1973'te yazdığı "Çocuk" şiiri, hayalleri akim kalmış bir ruhun gerçeği çaresiz kabullenişini imler:

*Neylersin, renginde durmadı hiçbir ufuk.
Herşey musralar gibi kaldı yarım... (1973a: 39).*

Akengin'deki hayal kırıklıkları şiirsel öznenin mevsimlerle kurduğu ilişkiyi de belirler. Hüzne yatkın bir mizacın, hayalleri yarıda kalmış bir yaşamın ilkbaharla bütünleşmesi beklenemez. Bu yüzden içsel bir katışıklığa imkân vermeyen bahar onun şiirinde pastoral ve romantik bir düzeyde kalır. İç dünyasıyla ilişkilendirdiği anlarda ise baharın geçmişe ait bir zaman dilimini çağrıştırdığı görülür. Bu anlarda şiirsel özne mesut bir evrenle örülü olsa da şimdi hemen etkisini gösterir ve kederli havasını yayar. Böylece bahar; gerçek ile düş arasındaki yarılmayı derinleştirerek yitirilmişlik duygusunu, hüznü artıran bir öğeye dönüşür. Yazgısından kaçamayan hüznü ben, genelde sonbaharla özdeşim kursa da bahara katışmak arzusu içten içe sezilir. Açmaz; şiirsel öznenin baharın ritim, canlılık ve neşesine uyum sağlayacak iç huzur ve dinamiklerden yoksun oluşudur:

*Beni de tanıyan bir rengin
Olamaz mı bahar
Gelir gelir gidersin (1972: 14).*

İç dünyasındaki çalkantıların tortusu hüznü, neşeye katılmasını güçleştirdiği için şiirsel özne kederini hatırlatan baharın varlığından çoğu zaman habersizdir. Baharı tadamayışı ve bu yüzden görmezden gelişi esasen iç dünyasıyla zıt bir unsur yadsıyışından ileri gelir. Baharın coşkusuna katılarak neşelenmek imkânını arasa da bu arzu ekseriyetle gerçeğin duvarına çarpar. Bu yüzden hayalleri dış dünyanın gerçekliğinde tarumar olmuş şiirsel özne, baharla kendisi arasında bir uyum yakalamaktan uzaktır. Bahar ve yaz ancak şiirsel öznenin iç dünyasıyla ilişkilendirilmediği, tabiat unsurları ve toplumsal hayatın konu edildiği durumlarda canlılık kazanır. Şiirsel benin hayat serüveninin dışarda tutulduğu bu şiirlerde tabiata ancak pastoral bir duyarlılıkla yaklaşılır.

Bu bağlamda yaz ve bahar, hayal ettiği yaşama uzanamamanın kederi içindeki şiirsel benin öteki kıldığı mevsimler halini alır. Bu iki mevsimle uyuşamayışta Akengin'in mizacı yanında, toplumsal hayatın değişimi karşısındaki tutumu da etkilidir. Özellikle 1950'den 2000'lere uzanan politik ve sosyo-ekonomik değişimleri içselleştirmesi daima ikircikli bir görünüm arz eder. Halkın yeni olanı kolayca benimseyişi karşısında Akengin'de yozlaşma vurgusu öne çıkar. Bu nedenle modern yaşam pratiklerini bir süzgece tabi tutmadan hayatına dâhil eden kitle ve anlayışı yadsıyış belirgindir. Yazgısının yol açtığı hüznü yanında toplumsal değişimi sorgulama, eleştirme, kitleden uzaklaşarak kendi kabuğuna çekilmesine neden olur. Bu kaçış, doğanın canlılık kazandığı ve insanların bu cümbüşe ortak olduğu ilkbahar ve yazla uyumunu da güçleştirir.

*Doyulmamış bir baharı anıyordum
Tadına varmadığım yazlar da geldi
Sarı dallara yeşil şarkılar sordum...*

*Baharlar sustu, yazlar sustu.
Dallar sustu, ben sustum
Aramızda suçlu gibi, bir rüzgâr esti (1974b: 24).*

Akengin'in şiirinde kış; çocukluk, aşk hatırası, zorluk ve yaşlılığı imleyen bir unsur olarak hatıraların tetikleyicisi bir imgedir. Kış ve unsurları çocukluğunda bir engel, gençliğinde aşkın büyüdüğü dünyası, yetişkinliğinde toplumsal hafızada yer etmiş trajik olayları hatırlayış ve ölümlü yüzleşme şeklinde belirir. Kışın soğukluğunu dağıtan ve onu olumlu bir imaja büründüren, ekseriyetle, şiirsel öznenin mesut çocukluk ve gençlik hatıralarıdır. 2004'te yazdığı "Kış Albümünden" şiirinde kışın tekdüzeliğini, soğukluğunu; rengine, eyleme ve sıcaklığa dönüştüren gençlik yıllarına ait aşk hatırasıdır:

*Bir tablodur o kalbimin kenarına asılı,
Ondadır hâtıraların beyazı yeşili alı
Ben de bilmem hangi iklimdedir şimdi,
Alnıma yazılmadı, lâkin ruhuma yazıldı (2004b: 19).*

Akengin'in şiirlerinde güz ise hayatın tüm unsurlarına yayılan başat bir mevsimdir. Hüzün derinleştiği ölçüde hayatın neşesi yine bu mevsimde aranır. Şiiri güzde başlar, güzden gelen bir misafir edasıyla diğer mevsimlere arada uğrar fakat nihai evi güze döner: *Heryer ıssız her yer güz* (1968: 10). İnsan ve tabiattaki ayrılığı imleyen güz, sevdiğinden eylülde ayrılan Akengin için daha yıpratıcıdır. "Duyuyor musun" şiirinde daima belli bir mesafeden seslendiği sevdiği ile yıllar sonra ilk defa yüz yüze gelmenin dramatik yanına eğilir. Titrek elleriyle bir eylül sabahı kapısını çaldığı evde kocası ve çocuğu ile yaşayan eski aşkı hüzünlüdür:

*Donuk ve solgun sabahlarından biri olacak köyünüzün
Heryer ıssız heryer güz
Altıntopu yavrucuğun ağlayacak ninniler söyleyeceksin
Ninnilerinde de güz
Yazı-baharı da kocan mı çalmış?
Hep o gülüyor hep o kedersiz... (1968: 10).*

Mutsuz bir yuva tasavvuru, sevdiğinden ayrılmış olmanın ıstırabını dindirme çabası, huzursuzluğun kaynağı olarak kocayı işaret ediş, şiirsel öznenin kendisini değerli kılma istencinden kaynaklanır. Mevsimlerden hareketle sevdiğinin ruhsal durumunu belirleme çabası dikkat çekicidir. Âşıklardan yazı ve baharı çalan evlilik onları güzün kucağına itmiştir. Acıma ve öfke duygusu bir aradadır. Şiirsel özne bir eylül günü ayrıldığı sevdiğinden yine bir eylül günü hesaplaşmakta ve kendi kaybını sevdiğinin hüznüyle telafi etmektedir. Şiirin ilerleyen bentlerinde şiirsel özne, sadece

sevdiği ile değil kendisi ve toplumsal yaşamla da mutedil bir hesaplaşmaya yönelir ve sonbahar iklimi bu nahif atmosferi mütemadiyen sarar.

2001'de yayımladığı *Eylül Kuşatması* kitabı onun güzle olan ilişkisinin güçlü yanına işaret eder. Bu kitaptaki şiirler doğanın yeniden canlandığı bahara değil tabiatın hüznü evrildiği güz ve sonrasına nazire niteliğindedir.

*Ben hatırlarım hep, hatırlamalı insan
Renklerin ilk rengini, rüzgârların ilk uğultusunu
Daima bir tutam eylül çıkar geçmiş zamanlardan
Sarışın bir hüznüle gülümser eylüllerin sonu* (2001: 9).

1.2. Tabiat Unsurları

Mevsimlerde olduğu gibi Akengin'in şiirinde tabiat unsurları da şiirsel öznenin kötü yazgısını öne çıkarışın etkisiyle daha ziyade solmaya yüz tutmuş bir hâlde şiirleşir. Bu hüznü tablodaki gül; yalnızlık, hasret, ayrılık, fanilik, ölüm, yozlaşma ve yaşamın meşakkatlerini imlediği gibi umut, arılık, huzur, yaşam, nahiflik, zarafet gibi olumlu çağrışımlarla da karşımıza çıkar. Gülден başka lale, nilüfer, kar çiçeği, yaban gülü, dağ çiçeği, menekşe, papatya, zambak, karanfil, nergis ve çiğdeme de yer verildiği görülür. Divan ve halk şiirine özgü çiçek motiflerine ilgi duyan Akengin'in güle ve türü kapsayıcı bir ifade olarak "çiçek" sözcüğüne daha fazla yer verdiği görülür. İlk şiirlerinde çiçek adlarında bir zenginlik görülürse de şiirin ilerleyen dönemlerde çeşitliliğin gittikçe arttığı görülür. Bunda zamanla kendi yazgının dışına çıkan şiirsel öznenin tabiata pastoral bir gözle yaklaşması etkilidir.

Göçebe yaşam süren Türklerin estetik hazdan ziyade faydayı gözetten bir çiçek kültürüne sahip oldukları bilinmektedir. Yerleşik hayatla ise tabiata faydanın yanında estetik bir duyula yaklaşıldığı görülür. (Ayvazoğlu, 2020: 38-47). Göçebeliği hareketli bir yaşam/gençlik; yerleşikliği durgunluk/yaşlanma ile ilişkilendirmek de mümkündür. Akengin'in şiirinde gül imajının da yaşam serüveniyle koşut biçimde değişim gösterdiğini söylemeliyiz. Bu bağlamda arzu, hayal ve mücadelenin hareketliliğinde/gençliğinde gülün sevgili imajından yararlandığı söylenebilir. İlerleyen dönemlerde ise yerleşiklik/yaşlılık duygusunun tesiriyle tabiata daha dingin ve estetik bir pencereden bakılır.

Akengin'in şiirinde bahçe ise "şiirsel özne"nin ya da "biz"nin evi oluşuna göre mahiyeti değişen bir imgedir. Divan şiirinde ilahi gerçekliğin bir dizi kozmik yansıması olarak idealize edilen bahçe; sosyal hayatta teskin edici bir tür sığınak olmuştur: *Bahçe içinde güzellik, düzen ve yararlılık hiçbir rekabetle karşılaşmadan hüküm sürer; oysa dışarıda, güzellik ile*

çirkinlik yan yana durur; düzen, görünürdeki kargaşanın altında gizlenmiştir (Andrews, 2018: 185). Halk şiirinde ise *Bir yaşam alanı olan bağ ve bahçe hem kadının bizzat içinde bulunduğu mekân hem de kendi fiziksel varlığına son derece içkin bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır* (Akbalık, 2014: 118).

Akengin’de şiirsel öznenin şimdisini imleyen bahçe dağınıktır ve onun tarumarlığı şiirsel öznenin düzensiz, sorunlu yaşamını imler. Özne, geçmişine ya da toplumsal izleğe yöneldiğinde ise bahçe; düzenli ve toparlayıcı bir unsur olarak mutluluk imgesine bürünür. Yitirilen cennet imgesinde olduğu gibi öznenin hayali, nihai mutluluğun mekânı bahçeye/cennete kavuşmaktır. Bir hazan bir bahar olan bahçe şairin mikro evreni, yazgısının aynasıdır. Özellikle ilk şiirlerinde yoğun olmak üzere yaşamın dayatmaları ve sonuçlarının ağırlığı karşısında dünyadaki cennetini/bahçesini yitiren şiirsel özne yer yer yazgısına sitemde bulunur: *Dağıttı bahçeleri bir çirpıda kader* (1973a: 27).

Şiirsel özne için bahçe, sınırları çizili ve sevgili dışında ötekinin dışlandığı, yitirilen mesut anların hatırasını kuşatan bir alandır. Ancak söylem “ben”den “biz”e evrildiğinde bahçe, toplumsal huzuru imleyerek bütünü içine alacak biçimde genişler. Böylece ilk dönem şiirlerinde yaşamı altüst olduğu görülen “özne”nin bahçesini imar etme arayışı ilerleyen süreçte tümelleşerek bizin/toplumsalın bahçesine dönüşür.

Akengin’in şiirindeki bahçe imgesinde olduğu gibi toprak da toplumsal birlik ve millî kimliği imleyen diğer bir unsurdur. Toprak tüm inanışlarda dişil olanı, anneyi, bereketi sembolize eder: *Yaşam, yerin rahminden çıkmak, ölüm ise bir anlamda ‘yuvaya’ dönüşür*. (Eliade, 2003: 256). Akengin’de toprak; yaşama sevinci, bereket, ölüm, teslimiyet, canlılık ve vatan imgeleri etrafında şiirleşir. Tabiatın diğer unsurları yağmur, cemre, su ve nihayet onu vatan kılan insan unsuruyla toprak yeni bir dirilişin, hayat hamlesinin adıdır. Hayatın trajik yanlarına rağmen toprak dinçlik, canlılık, sükûnet ve teslimiyet duygusu veren önemli bir öğedir:

*Süzülür düşünceler toprak ötesine,
Başlar diriliş özleminin saatleri* (2001: 31).

Buna karşın Akengin’in şiirinin yüzü topraktan ziyade göğe dönüktür. Şiirsel öznenin hâlden hoşnut ol(a)mayan ruhu; ufuk, güneş, ay ve yıldız gibi semaya ait öğelerle öte arayışına yönelir.

Eliade’ya göre şekli hiç değişmeyen, aynı kalan ve bir oluşum içine girmeyen güneşle kıyaslandığında ay sürekli bir değişim hâlinindedir. İnsanın ölümü ve doğumu ile ayın yok olması, yeniden ortaya çıkışı arasında ontolojik bir benzerlik vardır. Güneşin aynı kalması karşısında ayın bu hareketliliği yaşamın ritmiyle de örtüşür. Bu yüzden insanlar yaşamın iniş

çıkışlarını, yaşadıkları duygusal değişiklikleri ayla özdeşleştirirler. Ayın etkisini yitirdiği anlarda öne çıkan yıldızlar ise insanın yazgısına dönük ipuçlarına, öznedeki evrenle ilgili duyuş ve düşünüşler uyandırmaya, geçmiş ve geleceği şimdinin muhayyilesinde tartmaya olanak verir (2003: 167).

Akengin'in şiirinde güneşle değil ay ve yıldızlarla yakalanan uyum; öznenin duygusal yarılmalarının yoğunluğundan, sosyal hayatla irtibatla yaşadığı sorunlardan kaynaklanır. Ruhu dinginlik bulamamış şiirsel öznenin değişmeyen güneşe değil de dönüşüm içinde olan aya ve ona eşlik eden yıldızlara yüzünü dönmesi kaçınılmazdır. Ayın ve yıldızların ortaya çıktığı gece ise hareketliliğin bittiği ve yaşamın durgunlaştığı andır ve Akengin'in hem şiirsel veriminin hem de dinginlik arayışının zamanı ve uzamıdır:

*Alır gözlerimden güneşlerin sızısını,
Gecenin, dalgınlıkta açan gülleri (1973b: 19).*

Güneş, gerçeğin; ay ve yıldız ise hayalin imgesidir. *Gök doğal olarak varlığıyla aşkınlığı, gücü ve değişmezliği 'simgeler'. Gök vardır; çünkü yücedir, sonsuzdur, dokunulmazdır, güçlüdür* (Eliade, 2003: 62). Akengin'in şiirinde hayalleri ile yazgısı arasında açmazda olan şiirsel özne; göğün unsurlarına yönelerek mutlu geçmişe uzanmak ister. Bu bağlamda onun şiirinde, yaşadığı şehrin bunaltısından göğün verdiği dinginlikle kurtulmak isteği baskındır:

*Ay bir siladır arı duru sevdalarımızın kaldığı,
Uzak düştük bu şehirde, bu devirde biz,
Dalıp gitmişsem şehresine bir güzelin,
özlemindedir.*

Al götür beni ay, bozkırda yanan ateş bizdendir (2001: 39).

*Karanlığın en derin saatlerinde
Yıldızlara efkâr katan sigaramı eklerim.
Ta küçükten yüreğimin bir yerinde
Bir avuntu pırlıtsı
Çeker beni yedeğinde, giderim (1971: 10).*

Akengin'in büyüdüğü coğrafyanın, muhayyilesinin belirleyici unsurlarından biri olduğunu belirtmeliyiz. Taşrada ay ve yıldızı tüm berraklığı ile seyretme olanaklarını sonuna kadar kullanan biri için Ankara'nın yapay ışıkları ve kirli atmosferinde aynı atmosferi yakalamak hayli güçtür. Bu yüzden gerek pastoral bir tasvir gerekse toplumsal yaşamın imgesi olarak tabiat, özünü ekseriyetle dünyasından kop(a)madığı taşradan alır. Sadece gökyüzüne ilişkin öğelerde değil rüzgâr, çeşme, akarsu, sel, dağ, vadi gibi öğelerin şiirselleşmesinde de sılanın doğallığını, mesut yaşamını özleyen bir şiirsel ben vardır. Bu yüzden şiirlerindeki tabiat şimdiden ziyade

maziye ait bir tablo hüviyetindedir. Tabiat, bu bağlamda şimdiden, gerçeklikten kaçış imkânı sunar. Kentten kaçışı mümkün kılan tabiat imgesinde zamanda geçmişi, mekânda sılayı işaret eden bir özlem duygusu belirgindir:

*Unutmadım, o kar aydınlığı düşlerimi
Nasıl doğar sarı yıldız mavi yıldız bilirim
Şuramda saklarım gurbet dönüşlerini
Nasıl eser gönle deli poyraz bilirim (1974a: 5).*

1.3. Kente ve Modernleşmeye Karşı Tabiat

Akengin'in şiirinde zamanda geçmişe ve uzamda sılaya yönelimde, bir dönem iç içe olduğu coğrafyaya ve mesut maziye duyduğu özlem yanında modernleşme sürecine kuşkuyla yaklaşan muhafazakâr refleksin etkisi vardır. Şehirleşme ve doğaya duyarsız kalmanın eleştirisi yer yer görülse de yoğunlaşılan asıl nokta toplumsal hayattaki yozlaşmadır. Onun şiirinde tabiat öğelerine yönelişte modernleşmenin dayatmalarına karşı dolaylı bir tepki hâli görülür. Bu bağlamda çağın, insanı ve insanî ilişkileri aşındırdığı hissi içindeki şiirsel özne için tabiat ve unsurları, değişmeyen özün arayış zeminidir:

*Çağrular alırım uzaklarından bu şehrin
Yıldızlar gözeder eski bir yazdan
Orda alevdendir gecelerin yüreği
Burda insanların buzdan... (1975: 17).*

Metropol ve taşranın dünyasına değinen Simmel, taşradaki hayatın sıcaklığının aksine metropoldeki ilişkilerin düşünsel ağırlıklı oluşuna işaret eder. Simmel'e göre insanların birbirine aşına olduğu, dışsal temaslara içsel tepkilerin verildiği kasaba karşısında kent insanı, güvensizlik duygusu nedeniyle, taşralının soğuk bulduğu ihtiyatlı bir tavra yönelir (2009: 318-322).

*Çobanlı çileli hasretli dağlar,
Meğer bu şehirden daha güzelmiş... (Akengin, 1980: 16).*

Akengin 1971'e değin Anadolu'nun köy, kasaba ve küçük şehirlerinde yaşam sürmüştür. 1971'de taşındığı başkent, ona büyük kent ve yaşamıyla münasebetin güçlüklerini ilk defa deneyimletir. Bu süreç o kadar zorlayıcı olmuştur ki Akengin, Ankara'ya geldiğinin ikinci yılında Erzinçan'a taşınmayı dahi düşünür. Onu Ankara'dan gitmeye zorlayan ise şehirli ihtiyatlılığının duygulardan arınmış, mantığa yaslı ilişkiler düzeninin soğuk ve yapaylığı karşısında yaşadığı derin yalnızlık hissidir. Bu dönem şiirlerinde tabiata yönelişte gurbetle/kentle sorunlu ilişkinin etkisi görülür. Ankara gurbetini yadsıyışına 1980 öncesinin kaotik ortamı da eklendiğinde

sıla ve maziye yedeğine alan tabiat; kişisel ve politik sorunlardan uzaklaşma alanı da olur. Başlangıçta yadırgadığı ve gittikçe kaosa bulanık şehir bunalıcılığından kaçmak, düşsel de olsa bir dinginlik bulmak için tabiata yönelir. Gurbette ruhunu dindiremeyen şiirsel ben için insanı gibi tabiatı da yozlaşmamış sılaya, maziye akmak bu dönem şiirinin karakterini oluşturur. Bununla birlikte yönünü maziye çevirişi, mazinin parçası tabiatı ve onunla uyumlu insanı işleyişi, kadim olanı bugüne taşıma gayretinden beslenir. Bu yüzden maziye ait müşküller dahi kendi içinde şahsiyet barındıran romantik bir duyula şiirleşir. Mazi ise özü itibarıyla modern birey ve toplumu her tür yozlaşmadan koruyacak bir güçtür:

*Kaldırımlar alev alev sabaha karşı,
Şehre bir Türkmen obası mı gelmiş?
Birden içinde sığınılmış vadi sıcaklığı,
Çobanlı çileli hasretli dağlar,
Meğer bu şehirden daha güzelmiş... (1980: 16).*

Ahmet Oktay, 1980 sonrası değişen değer yargılarıyla birlikte toplumda hazcılık ideolojisinin yaygınlık kazanmasının, sanatçıyla kitle arasındaki duygudaşlık bağının kopmasına neden olduğunu belirtir (2002, 18-19). Akengin'de yaşadığı kentle uyum sorunundan kaynaklanan 1970'lerdeki tabiata yönelik 1980 sonrasında politik iklim, sosyo-ekonomik hareketlilik içinde kendisini revaçta olana bırakan kitleye dönük bir tepki hâlini alır:

*Ben bu yaşlı dünyanın çağdaş evladı
Gökdelen ormanlarında sayılarla söyleşen
Secde ettim mantığıma makineler alkışladı
Arıtıp binlerce yıllık türkülerinden
Pazara sürdüm ruhumu arzular üzerinden (1986b: 35).
Unutulmuş diller ailesi,
Rüzgârca... dalca... bozkırca...
Bozulmuş ruhun ili töresi
Şimdi konuştuğum, kahrca... (Akengin, 1977b: 21).*

Onun şiirinde mazinin ruhunu taşıyan tabiata aklî değil kalbi bir nazarla yaklaşılır. Modern çağı geleneğin kadim değerleriyle terbiye etme, kuşkuyla yaklaştığı akli kalbin tedrisatından geçirme duyarlılığı tabiat gibi aşkı da mazinin parçası yapar: *Değişti insanlar, değişti sevgiler, değişti zaman* (1969b: 46). Değişime karşı şüpheli tutum içindeki şiirsel özne, tabiata yönelerek aşkı yüceltme yolunu seçer:

*Dağbaşlarında gecelerin aydın yüreği
İlk çobanların evrende yaktığı alev
İnsanlar değişti de değişmedi*

*Seveceksen öyle sev
Çağlar değişti, yasalar gönülde değişmedi (1970: 25).*

Bu yüzden Akengin’de tabiat, şiirinin önemli bir izleği olan aşkın türlü hâllerini de besleyen bir imgedir. Sevdiğini yitirmenin şiirsel öznedeyarattığı trajik hâl, tabiata bakışını da etkiler ve bu yönelişte tabiat, âşğın içli hâllerinin aynasına dönüşür. Tabiatın zıt öğelerinin bir araya getirilişise şiirsel öznenin iç dünyasındaki çatışık hâli öney çıkarır. Aşk hüsrancı şiirsel öznenin yaşamını kuşatırken anıların avutuculuğuna yaslanan bilinç, dış gerçeklikle temas ettiğinde bocalar. Hayal-hakikat birer kutup olurken ikisi arasında kalan şiirsel özne kendisini tüketir: *Yaşadım durdum buzullardan çöllere uzanarak* (1986a: 34). Buzul ve çöl iki uç duygu durumunun imgesidir. Çöl, aşkın yakıcılığını imlerken buzullar bu yangını söndürme arzusunun uzamıdır. Bu iki uç mekân yaşanılan yerin oldukça uzağında oluşu nedeniyle kaçış, içsel bir yolculuk halini alır. Hâlden mutlu ol(a)mayışın huzursuzluğuyse öteyey akma arzusunu besler. Bilinç, gerçeğiy kabul lenmeyi istese de duyguların etkisindeki benlik ekseriyetle bocalar. Duygular akli önermelerle onarılmayay çalışılır. Kendi benini tamire dönük söyleme karşın tabiat, duygusal yükün ağırlığında solgun bir renge bürünür:

*Gözlerimiz yeşil nisanları görür de
Yürekte sarı yapraklara bakakalır (1969b: 11).*

Sonuç

Akengin’in şiirinde tabiat gerek zaman unsuru gerekseye tabiat öğeleri bağlamında şiirsel öznenin kendisini konumlandırışına göre mahiyetideğişen bir imgelem çeşitliliğiy sunar. Yaşamı ve ruh dünyası ile daha yakın bir ilişkiyey vaz eden şiirlerinde tabiat hüznünlü bir hâley bürünür. Aşk hüsrancı bu hüznünlü tabiat atmosferinin önemli belirleyenicidir. Bununla birlikte modernleşmey sürecinde kente/gurbete dönük olumsuz eleştiriy de tabiatı bir kaçış alanına dönüştürür. Akengin, ekseriyetle hüznünlü şairiy olarak anılagelmiştir. Bu yaklaşım zamanla onun şiirine giydirilen bir elbise hüviyetini almıştır. Onun şiirindeki hüznünlü hâl yaşamdan şiire akan bir yapı arz eder. Tabiat ise hüznünlü benin iç dünyasının libası olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte pastoral ve romantik bir duyuyşla da tabiata yaklaşmıştır. Ancak şiirinin bütünü düşünüldeğünde tabiat; dış gerçeğiyin tazeyiki altındaki bir benin dinginlik bulduğuy bir sığınak olarak belirir. Bu bağlamda tabiat mekân ve zamanda şimdiyey değil maziyey arzulayan bir benin huzur arayışının dile getirilmesine olanak verir. Kişisel ve toplumsal anlamda daha iyiy bir yaşam kaygısında olan Akengin; bu istencini şiirine taşırken çağay ve zamana direnen, özünü yitirmeyen tabiata yönelir. Ancak hayalleriy akim kalmış benin hüznünü kuşanmış tabiat, şiirinin kimliğini oluşturur

KAYNAKLAR

- Akbalık, Esra (2014), "Halk Hikâyelerinde Bir İmaj Olarak Bağ ve Bah-çenin Kadın ve Bedeni ile İlişkisi", *Milli Folklor*, S.101, s. 113-124.
- AKDİK, Hazel Melek (2018), "Modern Türk Edebiyatında Tabiat Algısı: Servet-i Fünun Dönemi (1896-1901)", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- ALPARSLAN, Gonca Gökalg (2014), "Türk Şiirinde Doğa Algısına Dâir Betimleyici Bir Bakış", Der. Mustafa Pultar, *Kültür Ötesi Bir Gezgin*, Tetragon Yay., İstanbul.
- AKENGİN, Yahya (Haziran 1968), "Duyuyor musun", *Emre*, S. 54, s. 10.
- (Ağustos 1969a), "Damarlarımdaki Şarkı", *Hisar*, S. 68, s. 15.
- (1969b), *İstesen*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- (Mart 1970), "Bunalım Durağı", *Hisar*, S. 75, s. 25.
- (Eylül 1971), "Karanlığın Derin Saatlerinde", *Hisar*, S. 93, s. 10.
- (Mayıs 1972), "Barışmadın Benimle", *Hisar*, S. 101, s. 14.
- (1973a), *Akşamla Gelen*, Hisar Yay., Ankara.
- (Ekim 1973b), "Dalgalılıkta Açan Güller", *Hisar*, S. 118 (193), s. 19.
- (Şubat 1974a), "Daha Kimselere Anlatmadım", *Hisar*, S. 122 (197), s. 5.
- (Kasım 1974b), "Yolumuz Aşka Doğru", *Hisar*, S. 131 (206), s. 24.
- (Ocak 1975), "Çağırır Uzaklar", *Hisar*, S. 133 (208), s. 17.
- (1977a), *Çağ Sürgünü*, Hisar Yay., Ankara.
- (Temmuz 1977b), "Zaman Çıkmazı", *Hisar*, S. 163 (238), s. 21.
- (Ocak 1980), "Çöpçüler Ateş Yakmış", *Hisar*, S. 266 (191), s. 16.
- (1982), *Saatler ve Çehreler*, Ocak Yay., Ankara.
- (Nisan 1986a), "Gemide", *Türk Edebiyatı*, S. 150, s. 34.
- (1986b), *Ötelerden*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- (Haziran 1990), "Ahmet Muhip Dıranas'ın Şiirinde Tabiat", *Milli Kültür*, S. 73, s. 28-29.
- (1994), *Sözümüz Var*, Ecdad Yay., Ankara.
- (2001), *Eylül Kuşatması*, TÜRDAV Yay., Ankara.
- (2004a), *Hasat*, Berikan Yay., Ankara.
- (Şubat 2004b), "Kış Albümünden", *Türk Edebiyatı*, S. 364, s. 19.
- (Haziran-Temmuz-Ağustos 2007), "Şehir Mahşerinde Hesaplaşmalar", *Bizim Külliye*, S. 32, s. 14-15.
- (2014), *Kırk Yıldan Şiirler*, Akçağ Yay., Ankara.
- (Aralık-Ocak-Şubat 2016-17), "Eylül Kapıda", *Bizim Külliye*, S. 70, s. 6.
- ANDREWS, Walter G. (2018), *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, Çev.: Tansel Güney, İletişim Yay., İstanbul.
- AYVAZOĞLU, Beşir (2020), *Güller Kitabı*, Kapı Yay., İstanbul.

- BORATAV, Pertev Naili (2017), *Folklor ve Edebiyat II*, Bilgesu Yay., Ankara.
- ELIADE, Mircea (2003), *Dinler Tarihine Giriş*, Çev. Lale Arslan, Kabalcı Yay., İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1945), *Divan Edebiyatı Beyanındadır*, Marmara Kit., İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet (2019), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, Dergâh Yay., İstanbul.
- OKTAY, Ahmet (2002), *Metropol ve İmgelem*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.
- ORHANOĞLU, Hayrettin (2010), “1950 Sonrası Türk Şiirinde Tabiat ve Dünya Algıları”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 5/3, s. 1712-1753.
- SIMMEL, Georg (2009), “Metropol ve Zihinsel Hayat”, Çev.: Tuncay Birkan, *Bireysellik ve Kültür*, Metis Yay., İstanbul, s. 317-329.
- SİYAVUŞGİL, Sabri Esat (1993), “Türk Halk Şiirinde Tabiat”, Haz.: Şükrü Elçin, *Türk Edebiyatında Tabiat*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, s. 7-20.
- TEBER, Serol (2009), *Melankoli ‘Normal Bir Anomali’*, Say Yay., İstanbul.
- YİVLİ, Oktay (2008), “Yahya Akengin’in Şiiri”, *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 52, s. 277-284.